

ἂν ἦναι καλὴ ἢ κακὴ, καὶ νὰ συμπεραίνωμεν, ἂν πρέπη νὰ γείνη ἢ νὰ μὴ γείνη. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, εἰς τις, ἐν περιστάσει τινί, κρίνῃ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ βλάβῃ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ, συλλογίζεται οὕτως· ἢ πράξις, ἥς ἐδόθη εἰς ἐμὲ εὐκαιρία, φέρει βλάβην εἰς τὸν ἐχθρόν μου· ἀλλὰ τὸ βλέπτειν τὸν ἐχθρόν εἶναι ἐναντίον εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· δοῦναι ὁ Θεὸς λέγει, Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. λοιπὸν ἢ πράξις, ἥς ἐδόθη εἰς ἐμὲ εὐκαιρία, εἶναι ἐναντία εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· ὅθεν δὲν πρέπει νὰ πράξω αὐτήν.

Ὅσα εἵπομεν περὶ ὑπερβλητῆς καὶ ἀνυπερβλήτου ἀπάτης, λέγομεν καὶ ἐνταῦθα περὶ τῆς συνειδήσεως· ὅς τις πράττει μὲ συνείδησιν ὑπερβλητῶς ἡπατημένην, οὗτος πάντοτε ἀμαρτάνει. Ἀμαρτήματα δὲν ἀντιτίθεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ καθόσον προέρχεται ἐκ θελήσεως ἐλευθέρας καὶ γνώσεως τοῦ πράγματος· ὁ μαινόμενος, παραδείγματος χάριν, δὲν εἶναι ἐνοχος φόνου, ἂν θανατώσῃ τινά· διότι ἐστερημένος τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ, δὲν ἐνεργεῖ ἐλευθέρως.

Ἀμαρτάνει καὶ ὅς τις πράττει μετὰ συνειδήσεως ἀμφιβόλου· διότι τὸ ἔχειν συνείδησιν ἀμφιβόλον, θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀμφιβάλλει, ἂν ἦναι ὀρθὴ καὶ βεβαία ἢ κρίσις αὐτοῦ περὶ τοῦ πρακτέου ἢ μὴ πρακτέου, καὶ ὁ τοιοῦτος ἀγνοεῖ ἂν πρέπη νὰ πράξῃ ἢ νὰ μὴ πράξῃ. Ἐὰν λοιπὸν πράξῃ μετὰ συνειδήσεως ἀμφιβόλου, ἐνδέχεται μὲν ἢ πράξις αὐτοῦ νὰ ἦναι συμφωνος μὲ τὸν νόμον, ἐνδέχεται ὅμως καὶ νὰ ἦναι ἐναντία· ὥστε κινδυνεύει νὰ ἀμαρτήσῃ, καὶ ὅμως αὐτὸς ἐπιχειρεῖ τὴν πράξιν· ὥστε θέλει τρόπον τινά νὰ ἀμαρτήσῃ· διότι ἀποφασίζει νὰ πράξῃ, καὶ ἂν ἢ πράξις ἦναι κακὴ.

Ὅ,τι φαίνεται πιθανώτερον, τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε καὶ ἀληθές· ἐνδέχεται λοιπὸν ν' ἀκολουθήσῃ νὰ πράττῃ τις κατὰ τὴν πιθανωτέραν συνείδησιν, καὶ ὅμως νὰ πράττῃ τῇ ἀληθείᾳ ἐναντία εἰς τὸν νόμον. Ἀλλ' ὅς τις εὐρεθῇ ἐν περιστάσει τοῦ πράττειν, δὲν ἡδυνήθη κατ' οὐδένα τρόπον νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, οὗτος δὲν ἀμαρτάνει· ἢ ἀνθρωπίνῃ ἀσθένειᾳ δικαιολογεῖ αὐτόν. Ἐὰν ὅμως ἐπαναπαύηται εἰς τὴν πιθανὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ δὲν ἐπιμελῇται νὰ λάβῃ βεβαίαν ἀλήθειαν, τότε πλέον δὲν ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ὅ,τι ἤθελεν ἀμαρτήσῃ ἐναντίον τοῦ νόμου· διότι δυνάμενος νὰ λάβῃ βεβαίαν γνώσιν καὶ ἀμελήσας, κατακρίνεται ὡς ἔχων θέλησιν τοῦ ἀμαρτήσαι. Πρέπει λοιπὸν ἐπιμελῶς νὰ παρατηρῶμεν, ἂν ἔχωμεν βεβαίαν γνώσιν τοῦ πράγματος, ὥστε νὰ κρίνωμεν ἀπταιστώως περὶ αὐτοῦ· διότι, εἰ δὲν ἔχωμεν τὴν εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ ἀναγκαίαν γνώσιν, δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν οὐδεμίαν ἀπόφασιν, χωρὶς νὰ πέσωμεν εἰς κατηγορίαν μεγάλης θρασυτήτος καὶ εἰς κίνδυνον ἀμαρτίας.

Φρονίμου καὶ σοφοῦ ἔργον εἶναι νὰ ἐξετάζῃ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς πράξεως καὶ μετὰ τὴν πράξιν. Ἐὰν δὲ μετὰ τὴν πράξιν